

Vlasta
Zajec

Radionice na granici

DANKO ŠOUREK, *Altarističke radionice na granici: barokni mramorni oltari u Rijeci i Hrvatskom primorju*, Zagreb: Leykam international d.o.o., 2015., 395 str.
ISBN 9789533400204

Biblioteci knjižnih naslova umjetničko-povijesne tematike pridružilo se krajem prošle godine još jedno djelo, objavljeno u izdanju zagrebačkog Leykam internationala, nakladničke kuće specijalizirane za izdavanje studija s područja humanističkih znanosti, među kojima zapažen ulog ostvaruje i sekcija umjetničko-povijesnih izdanja u okviru koje se ova knjiga pojavljuje kao njezin petnaesti objavljeni naslov. Riječ je o knjizi povjesničara umjetnosti mlađe generacije Danka Šoureka, zaposlena u svojstvu docenta na Odsjeku za povijest umjetnosti zagrebačkog Filozofskog fakulteta. Usko specijalistička tematika rada precizno je najavljena naslovom – njegov je sadržaj posvećen altarističkim radionicama i baroknim mramornim oltarima u Rijeci i Hrvatskom primorju. Kako sam autor uvodno ističe, radi se o neznatno izmijenjenom i prilagođenom tekstu njegove disertacije, obranjene 2012. godine u Zagrebu.

Istraživačka problematika izlaže se kroz pet opsežnih, kronološki nanizanih poglavlja, uobičajeno uokvireni uvodnim i zaključnim razmatranjima, posvećenih djelovanju radionica aktivnih na riječkom i primorskom području od kraja 17. do kraja 18. stoljeća. Njihova su ostvarenja pretežno obilježena stilskim oznakama baroka, kojima se potkraj razdoblja pridružuju elementi rokoka odnosno klasicizma. Prvi period označilo je djelovanje radionica s područja Goričko-gradišćanske grofovije, graničnog prostora s ruba habsburškog imperija, nadomak Mletačke Republike, što je odredilo

i osebuju narav njegove umjetničke produkcije. Prikazani su djelovanje i produkcija goričkih altarističkih radionica obitelji Pacassi (Giovanni Pacassi stariji, Leonardo Pacassi, Giovanni Pacassi mlađi) i Pasqualina Lazzarinija. Među njihovim ostvarenjima posebno valja izdvojiti monumentalni glavni oltar hodočasničke crkve Majke Božje Trsatske iz 1692. godine, djelo radionice Pacassi, koje autor ističe kao najraniji primjer barokne mramorne altaristike ne samo na primorskom, već po svoj prilici i na području čitave Banske Hrvatske, kao i podjednako monumentalno zasnovani glavni oltar nekadašnje isusovačke crkve

sv. Vida u Rijeci, djelo Pasqualina Lazzarini-ja iz 1711. -1712. i 1717., u čijem nacrtu zamjećuje i utjecaje altarističke tradicije u drvu. Tipološki zanimljiv primjer predstavlja oltar Presvetoga sakramenta, čije se rješenje uklapa u tzv. *gorički tip* svetohranišnog oltara, koji isti altarisat podiže 1726. godine u riječkoj crkvi Blažene Djevice Marije. Slijedi poglavlje u kojem je prikazana plodna djelatnost venecijanske kiparske radionice Paola Callala. Unatoč tome što je njezina produkcija ostavila vidljiv i razmjerno bogat trag “na širokom području od Goričko-gradišćanske grofovije i Kranjske, do Rijeke i Hrvatskog primorja”, veo zaborava s njezina je opsežnog kiparskog nasljeđa razmaknut tek posljednjih dvadesetak godina, zahvaljujući prije svega inicijalnom fundamentalnom istraživanju Simonea Guerriera na koje su se potom nadovezali brojni drugi istraživači. Vrsnoćom se u ovom kontekstu osobito ističu kipovi sv. Vida i Modesta te dvaju stojećih anđela na glavnom oltaru riječkog Sv. Vida koje će Šourek, nakon provedene pomenne analize arhivskih izvora i usporednih primjera, ovdje pripisati upravo tome venecijanskom kiparu. Posebnu analitičku pozornost obratio je i na brojne primjere bucmastih putta na oltarima goričkih radionica čije autorstvo hipotetski vezuje uz Callala odnosno nekog njegovog vještog, no zasad anonimnog dugogodišnjeg suradnika, ističući da bi se temeljem spoznaja dobivenih takvim analizama mogao povratno dopuniti i proširiti korpus djela Calallove kiparske radionice ne samo na području Goričko-gradišćanske grofovije, već i na prostoru Venecijanske Republike.

Naredno je poglavlje posvećeno gradišćanskoj radionici Paola Zulianija i Jacopa Contierija, a među prikazanim se primjerima osobito izdvaja monumentalni dvokatni glavni oltar riječke župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije, plod suradnje Luke Misleja i Jacopa Contierija. Pod podnaslovom *Kipari iz kruga Paola Zulijanija i Pasqualina Lazzarinija* autor je obradio plastiku triju riječkih oltara potonjeg altarisata, heteroge-

↑ Majstor bucmastih putta, putto na stipesu oltara sv. Ignacija Loyolskog u crkvi sv. Vida u Rijeci, 1725. Foto D. Šourek

nih obilježja i neujednačene kakvoće, posebno se osvrćući na ostvarenja Majstora bucmastih putta. Nastojeći proniknuti u evoluciju njihove tipologije, povezat će ih s modelima formuliranim unutar Calallove radionice, ističući pritom da i oni sami preuzimaju ulogu modela i uzora za putte i krilate anđeoske glavice sljedeće generacije, kakvi obitavaju na oltarima riječkog kipara Antonija Michelazzija. Tom je uglednom umjetniku, čija je praksa osobito važna za riječko područje, posvećeno sljedeće, najopsežnije poglavlje u knjizi. Obradujući raznovrsne aspekte njegove djelatnosti i obogaćujući njegov opus novim atributivnim prijedlozima, autor se posvetio i temi mogućih Michelazzijevih suradnika među kojima izdvaja figuru kipara mletačkog podrijetla Orazija Bonettija te klesare Giovannija Rigettija i Pietra Baraccioliya. Također razmatra i zanimljivu, a još uvijek nedovoljno rasvijetljenu problematiku naravi njegove

vih veza i odnosa s Francescom Robbom. U sklopu istog poglavlja prikazao je i riječku djelatnost venecijanskog altarista Pietra Fadige, kao i vrijednu mramornu opremu nekadašnje katedrale Uznesenja Blažene Djevice Marije u Senju. U posljednjem, petom poglavlju prikazuje se razdoblje posljednja tri desetljeća 18. stoljeća u Rijeci, odnosno period nakon smrti Antonija Michelazzija (1771. godine), u kojem se ističe djelatnost obitelji Capovilla te Sebastijana Petruzzija i Xaverija Midilinjia.

Danko Šourek ovim se istraživanjem prihvatio složenog zadatka obrade interpretativno zahtjevne građe, koji je obavio vrlo

uspješno. Usmjerivši primarno fokus na mehanizme djelovanja altarističkih i kiparskih radionica, uspostavio je temelj za vjerodostojnije pretpostavke o pojedinim pojavama i autorstvima, pritom znatno obogativši spoznaje o razmatranoj građi i kontekstu njezina nastanka. Skrupulozno navodeći prethodna istraživanja, usustavio je i sintetizirao mnoge dosad raštrkano publicirane spoznaje, dopunjujući ih i nadograđujući nizom vlastitih zapažanja odnosno rezultatima svojih istraživanja. Vješto povezujući raznolike multidisciplinarnе interpretacije i spoznaje (umjetničkopovijesne, povijesne, sociološke) sazdao je sugestivnu i

←
Pasqualin
Lazzarini,
glavni oltar crkve
sv. Vida u Rijeci,
1717.–1712., 1717.
Foto D. Šourek

uvjerljivu sliku regije u doba baroka, donoseći kompetentan i utemeljen prikaz kompleksne naručiteljske mreže te umjetničko-obrtničke produkcije koju je ona potakla i poduprla. Precizno odmjeravajući raznovrsne umjetničke utjecaje i vrednujući pojedine doseg, Šourek nam podastire brižno ispreden ulomak složene slagalice barokne altaristike istočne jadranske obale, iskazujući pritom evidentan talent u konstruiranju jasnog i preglednog, no pritom nimalo simplificiranog sintetičkog prikaza, jednako kao i sposobnost uvjerljiva oslikavanja konteksta i evociranja šire slike. Među brojnim vrijednim aspektima sadržaja knjige valja istaći i autorovu, moglo bi se reći, trajnu edukativnu usmjerenost, proizašlu po svoj prilici iz njegove podučavateljske i profesorske uloge, pa će tako brojne za prikazanu građu karakteristične pojave (poput primjerice motiva glorijske ili svetohranišnih oltara) uvesti uz potanko, ali pregledno ocrtavanje njihovih ishodišta, nudeći čitatelju podroban uvid u dinamiku njihova razvoja.

Knjiga je napisana discipliniranim, ali biranim i tečnim, mjestimice odmjereno tropički obogaćenim jezikom, što bitno pridonosi njezinoj prohodnosti i komunikativnosti, pogotovo u dionicama naglašenije zasićena i zgusnuta stila izlaganja. Istančanim jezičkim osjećajem posebice se ističu autorovi jasni i čitki prijevodi latinskim i talijanskim jezikom pisanih dokumenata iz vremena, uglavnom ugovora o izradi oltara. Rad u cjelini odlikuje izrazita, gotovo viteška odmjerena u ocjenama prethodnih istraživačkih doprinosa, najčešće bez eksplicitno iskazana kritičkog odmaka prema ranijim autorima, kao i naglašena samozatajnost i opreznost pri izlaganju novih atributivnih prijedloga zbog čega ponekad, osobito u nedostatku čitateljeva dubinskog specijalističkog uvida u stanje trenutačnih spoznaja, nije lako raspoznati njihovu autorsku narav i doprinos. To nikako ne znači da autor bježi od kritičkog promišljanja i procjene ustaljenih predodžaba i zaključaka vezanih uz građu, štoviše u nizu navrata

utemeljeno propituje pojedina uvriježena stajališta, spomenimo primjerice pitanje autorstva obnove spomenika Ignaciju Loyolskom pred isusovačkim samostanom u Gorici ili pak autorstva skulptura na oltarima Giovannija Pacassija starijeg.

Zamjerki knjizi nema mnogo, a odnose se isključivo na njezino oblikovanje i opremu. Sadržaj knjige teško je dokučivom motivacijom umetnut između bloka teksta te popisa izvora, literature i kazala što ga čini nepristupačnim i vrlo nepraktičnim za konzultiranje. Osim toga, tekst nažalost nije povezan s ilustracijama, koje su priložene u bloku na kraju svakog poglavlja, što znatno otežava praćenje argumentacije atributivnih prijedloga, kao i mogućnost njihove verifikacije. Uistinu je šteta da nije uložena taj dodatni napor temeljem kojeg bi sadržaj knjige bio znatno pristupačniji i komunikativniji. Ukoliko je riječ o financijskim ograničenjima motiviranoj odluci, ilustracije i tekst moglo se barem brojčano povezati, za što na marginama tekstualnih blokova ima i više nego dovoljno prostora. Za žaliti je i što barem dio ilustracija nije tiskan u boji, čime bi se pružio uvid u vrlo bitan aspekt ove građe, s čijim se kolorističkim učincima, kako to uostalom svjedoče i brojni navodi u ugovorima, itekako računalo i koji čine iznimno važnu sastavnicu njezina vizualnog dojma. Konačno, uistinu je šteta da knjiga nije opremljena sažecima na engleskom i talijanskom jeziku, čime bi se potakla njezina međunarodna vidljivost a njezini vrijedni rezultati postali dostupni i istraživačima koji se ne služe hrvatskim jezikom.

Navedene primjedbe ipak nimalo ne zasjenjuju činjenicu da je knjiga Danka Šoureka važan i vrijedan doprinos spoznajama o mramornoj altaristici riječkog i primorskog područja i da predstavlja više nego solidan temelj i nezaobilaznu referencu kako za daljnja umjetničkopovijesna tako i za povijesna, sociološka i kulturološka istraživanja ne samo uže regije, već i šireg prostora obilježena dodirima i ispreplitanjem srednjoeuropske i mediteranske kulturne tradicije. ×